universität innsbruck
Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Második Nyelvgyakorló- és olvasókönyv. Az ausztriai birodalombeli katholikus föelemi és városi iskolák számára

Bécsben, 1861

Harmadik Fokozat

urn:nbn:at:at-ubi:2-13268

Harmadik Fokozat.

A mondat és föltevény.

I. Az egyszerű szűk mondat, és részei.

65. §. István figyelmez. Pál szorgalmas. A nap világít. A csillag ragyog. A rózsa illatozik. A kutya állat.

A mondatban vagy személyről, vagy más valamiről mondunk, — állítunk valamit.

Az első mondatban Istvánról, — a másodikban Pálról, — a harmadikban a napról, — a negyedikben a csillagról, az ötödikben a kutyáról mondtunk valamit.

Istvánról mondtuk, hogy figyelmez, Pálról, hogy szorgalmas, — a napról, hogy világít, — a csillagról, hogy ragyog, — a rózsáról, hogy..., — a kutyáról, hogy állat.

Tehát a mondatnak két része van; az egyik, mely ről . . ., a másik, melyet . . .

66. §. A mondat azon részét, melyről valamit mondunk, alanynak, azon részét pedig melyet róla mondunk (*állítunk*) — állítmánynak nevezzük.

Melyek a fönnebbi mondatokban az alanyok? az állítmányok?

Ezek: én tanulok, te írsz, ő énekel, mi stb. — mondatok; — de a névmás elhagyásával is mondatok (tanulok, írsz, énekel, vigyázunk stb.), mert világosan érteni, hogy nem te vagy ő, hanem én tanulok stb.

Isten adta az embernek a nyelvet. Az ember nyelv nélkül nem beszélhetne. Az állatok nem beszélhetnek.

Méhek készítik a viaszt. A viasz méhek által készíttetik. Sebes folyamban fürdeni veszedelmes.

Melyek ezekben az alanyok? az állítmányok?
Ki- v. miről? mi állíttatik?

67. §. A kéz testünk tagja. A hazudság vétek. Isten a jókat szereti.

Keressétek föl ezekben — azután.

Keressétek föl a dolgozik 43 §-ban az alanyokat!

Az 51-ik olvásmányban (A tehén), melyek az állítmányok? (Háziállat . . .).

Az alany és *állítmány főrészei a mondatnak. De a* többi részeivel is ismerkedjünk meg.

II. A bővített mondat.

68. §. Lassu víz partot mos. A meleg eső fölfrisíti a növényeket. Hunyady János jeles magyar hadvezér volt.

Ezek — (lassu, meleg, jeles magyar) melléknévvel — bővített mondatok.

A hollónak tolla fekete.

Itt a toll birtokjelentő főnévhez a birtokvonzó ragos hollónak adatott. (Vagy: A holló tolla fekete.) A sas csőre horgas. Az ember lelke halhatlan.

69. §. **Kinek? minek?** (Tulajdonító raggal.) János adott tanácsot Péternek. Engedj az okosabbnak. A mértékletlenség árt az egészségnek. Szót fogadj tanítóidnak, ők téged stb.... Itt a tulajdonító-ragos Péternek, okosabbnak, egészségnek, tanítóidnak bővíti a mondatot.

70. §. **kit? mit?** (Tárgymutató raggal.) A fa árnyékot vet. A szorgalmas gazda gyümölcsfát ültet. A földmives lekaszálja a füvet.

A vet igének kiegészítője a tárgymutató ragos árnyékot. Melyik az ültet, lekaszálja-e?

71. §. **Hová? kibe? mibe?** (Beható raggal.) A nyúl az erdőbe futott. A vigyázatlan bajba keveredik. Esztergomba utazom. Tolnába (vármegyébe), Tolnára (városba) megyek. Beszéded szeget ütött a fejembe. Ne vágj más beszédébe.

72. §. **Kiben? miben? hol? mikor?** (Benmarasztó raggal.) Jánosban sok jó van. Bújában meghalt. Jóban törd a fejedet. Most iskolában vagyok. Az almafa májusban virágzik. Ez a

ház pusztúlóban van. Jártamban keltemben sokat fáradtam. Budán, Pesten (a városban), Pozsonyban voltam; Pestben (vármegyében) lakom.

73. §. **Kiből? miből? Honnét?** (Kiható raggal.) Károlyból nem lesz katona. Eleink Ázsiából jöttek. Az ember testből s lélekből áll. Esztergomból, Kalocsáról, Pestről (városból) — Pestből (vármegyéből) jövök.

74. §. **Kihez? mihez?** (Közelítő raggal.) Barátomhoz sietek. Közelít a városhoz. Kiki maga fazekához szít.

75. §. **Kin? min? hol?** (Állapító raggal.) Mátyáson sajnálkozunk. Összevesztek a konczon. A gólya háztetőn fészkel?

76. §. **Kinél? minél? hol?** (Marasztó raggal.) A gyermekek szüleiknél laknak. Nincs szebb virág a rózsánál. Mohácsnál veszett el Lajos király.

77. §. **Kire? mire? hová?** (Fölható raggal.) Istenre kérlek. Hajts a jó szóra. A gólya vándorútra kel . . .

78. §. **Kiről? miről? honnét?** (Leható raggal.) Barátodról ne feledkezzél meg. Járásodról ismertem rád. Budáról kaptam levelet.

79. §. **Kitől? mitől?** (Távolító raggal.) Mindnyájan Ádámtól eredünk. Megszabadultunk a bajtól.

80. §. **Meddig?** (Határvető raggal.) A Tiszáig futott. Még négy évig járok iskolába.

81. §. **Kiért? miért?** (Okadó raggal.) Imádkozzunk szüleinkért. Meglakolsz roszaságodért.

82. §. **Hogyan? mikép?** (Mutató raggal.) Péter társul jött velem. Palástul vedd föl dolmányodat.

83. §. **Mivé? (hová?)** (Fordító raggal.) Jézus a vizet borrá változtatta. Györre, Fehérvárra megyünk.

84. §. **Kivel? mivel?** (Segítő raggal.) A jó jóval szövetkezik. Nem fér meg szomszédjával.

85. §. **Miképen? mikép? miként? (hogyan?)** (Hasonlító raggal.) Semmiképen (v. semmikép) sem birok vele. Szent Pálként a ki nem dolgozik, ne egyék.

86. §. (Tömegesítő raggal.) Bátyám fiastul eljött. Egész falustul oda vagyunk. Az ellenség seregestül elveszett.

87. §. (Osztó raggal.) Csak garasonkint adja ki béremet. Kettőnkint menjetek.

88. §. **Mikor?** (Idő raggal.) Tavaszkor minden új életre serken. Őszkor szüretelünk.

89. §. **Hol?** (Helyraggal.) Győrött élénk gabonakereskedés, — Fehérvárott nagy lóvásár van.

90. §. Névutós bővítések,

a) Helyhatározó értelmüek, e kérdésekre: hol? hova? honnét?

A kert alatt foly a patak. Almám az asztal alá gurult. Vedd föl almádat az asztal alól. Alattam, alám, alólam stb.

A ház elé, — előtt állot; az ellenség elől futott. Elém .. előttem .. előlem ..

A templom felé ment; — Mátra felől fú a szél. Felém .. felőlem ..

A ház fölé repült. A kép fölött függ az óra stb. (L. Első nyelvgyakorló és Olvasókönyv 153. lap.)

Öcsém által üzentem. Pesten alul van a Rákos. (L. u. o.)

91. §. Bővítések határozókkal. Állandóan jó légy. Felelj okosan, bátran, de alázatosan. Pál későn jött iskolába. Miket tanítód mond s mutat, jól megjegyezd mindazokat. A gyémánt igen drága. Az elefánt nagyon erős. Az ég gyakran borús stb.

Ezen kérdések: hol? hová? honnét? a helyet, — ez: hogyan (hogy), miképen, mikép? a módot; ez: miért? az okot — határozzák meg.

A könyv itt van. A kutya ott fekszik. — Atyám tegnap jött meg. Anyám ma érkezik haza. Most ismert rám. Isten szeme mindig vigyáz ránk. János hangosan

beszél, Péter lassan. Pál jól számol, Péter szépen ír.

Keressétek ki ezekben a határozókat! Hogyan kell az iskolában ülni? olvasni? felelni? . . .

92. §. Írjátok le némely állatokról mondatokban, hol laknak (vannak)? némely növényekről, hol teremnek?

93. §. Írjátok le mondatokban, miből vannak némely tárgyak készítve?

94. §. Írjátok le, mire használunk némely eszközöket?

A névelő.

95. §. Az ember halandó. Az oroszlán állat. A fa növény. A tűz éget. Itt minden emberről, oroszlánról, fáról, tűzről szólok, s azért igy is mondhatom: Minden ember stb.

Ezekben tehát átalában határozott az alany, s ezen határozottságot a névelő fejezi ki: Az ember . . .

96. §. Papirost szelek. Tollat metszek. Levelet irok. Itt nincs névelő, mert nincs meghatározva, különösen mely papirost, tollat, levelet . . . Nincs meghatározva a tárgy egyedileg. Igy is lehetne mondanom: holmi papirost . . . tollat . . . stb. — De ezekben . . . A könyvet add ide. A levéllel már készen vagyok stb. már bizonyos meghatározott könyv- s levélről szólok, s azért van névelő.

97. §. Mátyás király igazságos volt. Budát és Pestet lánczhíd köti össze. Bánátban sok buza terem. Hideg szél fú Mátra felől. A tulajdon (egyed) nevek elé átalában nem jár névelő, mert ezek magukban is határo-

zottak. — De mégis mondjuk: A Duna, a Tisza zavarodik.

98. §. Atyádat és anyádat tiszteljed. Könyvedet mutasd. Birtokragos név elé sem jár rendesen névelő.

99. §. Az arany érem, fém. A rózsa virág. Az alázatosság erény. Az állítmány elé sem teszünk névelőt.

Olvassátok a 85-ik darabot, s mondjátok meg, a hol van, miért van névelő.

100. §. Tudom (azt), mit gondolsz. Látod (azt), hogy hibáztál! — A tárgymutató ragos névelő alattomban értetik.

101. §. Te levelet írsz, én nem azt, (de nem azon levelet, hanem csak hasonlóképen valamely levelet) irok.

A mily könyvet te veszesz, én olyan könyvet nem veszek. (A könyv nincs egyedileg meghatározva.)

A cselekvő és szenvedő ige.

102. §. A ló húz. Lajos tegnap az idegennek megmutatta az utat. A házat építik.

Itt a cselekvést valamely személy, vagy személy gyanánt vett tárgy teszi (a ló, Lajos, és még kik?..).

103. §. A tolvaj megbüntettetik. Lajos megdicsértetik. A ház építtetik.

Itt a cselekvés valamely személyen vagy személy gyanánt vett tárgyon történik. (A tolvajon, Lajoson, házon.) Ezek azon cselekvést szenvedik.

104. §. A személyek és tárgyak vagy cselekesznek, vagy szenvednek (őket vagy cselekvőknek, vagy szenvedőknek gondoljuk). Az ige is vagy cselekvő — (húz, megmutatta, építik), — vagy szenvedő (megbüntettetik, megdicsértetett, építtetik).

105. §. Cselekvő állapot: mutat, mutatja, mutatott, mutatta, mutatni fog, — fogja stb.

Szenvedő állapot: mutattatik, mutattatott, mutattatni fog stb.

A szenvedő ige cselekvőből lesz, ha ehhez atik, etik, tatik, tetik képzőt adunk, p. fog, fogatik, — kér, kéretik, — mutat, mutattatik, — bűntet, bűntettetik.

106. §. A földmives megtrágyázza a földet. A föld a földmives által megtrágyáztatik. A kutya őrzi a házat. A ház a kutya által őriztetik. A földet megszántják. A föld megszántatik. Józsefet eladták. József eladatott.

Nem minden igéből lesz szenvedő ige. Nem lesz p. tanul, kerül, kel, mozog, törik, gondolkozik, nyilik, éhezik, tsik, világlik, szépül, virul s több igékből.

107. §. A bor megtörik. A ház elrongyollik (magától változást — cselekvést — szenved). — A mező kivirul, szépül (szépre változást — cselekvést — szenved). Ezen igékben mind a cselekvés, mind a szenvedés ki van némikép fejezve. Azért ezek középigék.

108. §. A timár az állatok bőrét kikészíti. Először a bőrt folyóvízben kiáztatja, azután a bakra feszíti s vakarókésével levakarja róla a vastag husos-részeket. Rá meg besózatik a bőr, és oltatlan mészben gödörbe tétetik, azután levakartatik róla a szőr. Továbbá dagasztóedénybe és rá csávába vettetik. Itt erjedésbe jő a bőr. Utána rudon megszáríttatik. Végre sajtóba teszi és kisulykozza.

Melyik ige (állítmány) vann itt cselekvő, — melyik szenvedő állapotban? — Van-e ezek közt közép ige? — Melyek itt az alanyok?

109. §. Írjátok föl, némely kézmivesek mit dolgoznak? . . .

110. §. Mit köszörülnek? fonnak? fehérítnek? mi arattatik, csépeltetik, öröltetik? — (Az életlen kés megköszörültetik.)

III. A kapcsolatos vagy összetett és összevont mondatok.

111. §. E mondatban: „Barátom halála engem nagyon megszomorított“ csak egy állítmány van (megszomorított); ez egyszerü mondat.

Ebben pedig: „Nagyon megszomorított engem az, hogy barátom meghalt“ két állítmány van (megszomorított és meghalt); ezek kapcsolatos vagy összetett mondatok.

Melyekben csak egy állítmány van, azok egyszerü mondatok.

Melyekben egynél több állítmány van, azok kapcsolatos vagy összetett mondatok.

112. §. A ki sebes folyóvízben fürdik, az nagy veszedelemnek teszi ki magát. Mi nem tudjuk, hány csillag van ez égen. Érezzük, hogy a lég égiháború után meghüvesedik. Némelyek azt vélik, hogy az égdörgés ártalmas. Tudom, hogy a villám agyon sujthat. Orvosok mondják, hogy éretlen gyümölcsöt enni nem egészséges. Tapasztaljuk, hogy télen a nap rövid. Azon cslédeknek, kikkel roszul bánnak, keserves az élete. Ha követ vetsz a vízbe, elmerül.

A tulipán virág ugyan, de illata nincs. A fák tápláló nedve a fa és kéreg közt szivárog föl; azért kiszárad a fa, ha lehámozzák. A régi magyarok a pompával és kényelemmel keveset gondoltak, hanem arra törekedtek, hogy vitézségben ellenségeiket fölülmulják.

Itt mindegyikben több állítmány van. Olvassátok föl mindegyik állítmányait! —

Az összetett mondatokban majd mindenkor alany is több van; A ki, — az. Mi, — csillag stb.

Ha kettőnél több mondat tétetik össze, az állítmány is kettőnél több lesz, p. az utolsó két mondatban ezek az állítmányok: szivárog föl, — kiszárad, — lehámozzák. Gondoltak — törekedtek — fölülmúljják.

113. §. Néha két, sőt, több mondat is egybevonatik, p.

A főúteza hosszú.
A főúteza széles.
Egybevonva: A főúteza hosszú és széles.
A hold a föld körül jár.

A föld a holddal együtt a nap körül jár.

Egybevonva: A hold a föld körül s a föld a holddal együtt a nap körül jár.

Ezen mondatban a két külön (egyszerű) mondatnak közös állítmánya (jár) csak egyszer fordúl elő.

Bontsátok föl ezen egybevont mondatokat: Ábrahám soká és boldogan élt. Ábrahámot Isten sok nyájjal, aranynyal és ezüsttel megáldotta. A süldisznó erdőkben, cserjék közt és bokrokban lakik.

Az „és"t rendszerint nem kétszer, hanem csak egyszer írjuk, az első „és" helyett pedig, mint itt az „erdőkben" után, vesszőt teszünk.

Az összetett szókat is egybe lehet vonni, p. arany- és ezüst-gyűrűk. Jobb és baloldalam. Pénz-, levél- és könyvtár.

Kötszók.

114. §. A kő elmerül a vízben, mivel (mert) sulyosabb a víznél. A kertész karóhoz kötözi a facsemetéket, hogy egyenest nőjenek. Mindegyikünk tudja, hogy télen a nap rövid. Minthogy megigérkeztél, vártalak. Ismered a veszedelmet, tehát kerüld. Azért mondom, hogy tudd. Adj még ahhoz, a mit már adtál. Ne csak addig légy jó, míg szem előtt vagy. A tyúk nem úszhatik, mert nincsenek úszhártyás lábai. Az igazmondónak van becsülete, de a hazugnak nincs (vagy a hazugnak pedig nincs). Az idő drága, tehát ne pazarold. Jóllehet az út jó, mégsem mehetünk sebesen, minthogy nagy teher van a kocsin.

A mivel, hogy, minthogy, tehát, azért, még, míg, de (pedig), tehát, jóllehet, mégsem — összekötik a mondatokat kötszók.

115. §. Keressétek föl a kötszókat ezen mondatokban:

Nagy ünnep volt, és sok ember gyülekezett össze a városban. A ló nemes állat és igen sebesen fut. (Ezen mondatban az és előtt nincs vessző, mert egybevont mondat; — miért van az előbbi mondatban?..) Szánk- és orrunkon szíjuk magunkba a levegőt. (Miért szánk-? — Minő mondat ez?..) A nyúl roszul lát, de szaglása és hallása igen finom. Érzeményeink részint kellemesek, részint kellemetlenek. A tölgyfa kemény és tartós; ez oknál fogva épületekre és eszközökre leginkább használják. A kutya őriz is, vadat is hajt. A viola nemcsak szép, de illatos is.

A kötszók nemcsak a mondatokat, de a mondat egyes tagjait (a szókat) is összekötik.

Az igék ragozása.

116. §. Az igében a módok megkülönböztetése. Te írsz. Jelentő mondat. Az ige jelentő módban van. (Nincs jegye.)

János írj! Parancsoló mondat. Az ige parancsoló módban van. (Jegye *j*).

Bár István is írna! Ohajtó mondat. Az ige ohajtó módban van. (Jegye na ne).

Tanulni hasznos. A tanulni csak magát a cselekvést nevezi meg, azért igenév v. határtalan módban levő ige.

Az ige vagy jelentő v. parancsoló, v. ohajtó, v. határtalan módban van.

Olvassátok a 107-dik darabot, s mondjátok meg, mely ige mily módban van?

117. §. Az ige kifejezi az időt:

1. Levelet hozok.
2. Levelet hoztam.
3. Levelet fogok hozni.

A cselekvés időben történik.

Az 1-ben a cselekvés még nem történt meg, nem mult el, hanem most, a jelen időben történik.

A 2-ikban a cselekvés már megtörtént, elmúlt, be van végezve: már elmult.

A 3-ikban a hozás csak ezután, a cselekvés csak jövő időben történik.

Az első jelen időt, a 2-dik multat, a 3-ik jövőt jelent.

118. §. A mult idők megkülönböztetése. Épen fölkelék, mikor viradott. Azaz: még nem keltem föl egészen. Péter fölállott és szóla: azaz: Péter előbb fölállott és azután rá szóla v. szól vala.

A viradott, fölállott mult időt, a fölkelék, szóla félmult időt jelent.

Épen rólad gondolkozám, midőn beléptél. Itt két cselekvés fordul elő; az egyik (gondolkozám) még el sem végződött, mikor a másik történt (beléptél). Itt a félmult idő multtal van viszonyban.

Vártam vala (v. vártam volt) rád, de nem jöttél, azaz: már régóta vártam rád...

A vártam vala v. vártam volt, régmult időt jelent.

Addig kerestem vala, mig megtaláltam.

119. §. A jövő idő. Én ezután is tanulni fogok. A tanulni fogok jövő időt jelent-

A jövő helyett gyakran jelen időt hasz. nálunk, p. Még meglátjuk (meg fogjuk látni). egymást. Megemlékezem rólad, míg élekt Holnap meglátogatlak.

Midőn történetet beszélünk el, mult helyett gyakran jelen idővel élünk, p. A min ezt hallja, fölháborodik stb..

120. §. Vár-ok, vár-sz, vár-unk, vár-tok, vár-nak; — ezekben az ok, sz, unk, tok, nak, személyragok, s ezek változnak a hangrend szerint, p. kér-ek, kér-ünk stb. — török, tör-tök stb.

A félmultban nyer-ék, nyer-él, nyer-e, nyer-énk, nyer-étek, nyer-ének, ismétl ék, él, énk, tek, nek, személy-

ragok s szinte átalakulnak a hangrend szerint s összeolvadnak, p. nyere-ek = nyerék, nyere-el = nyerél, nyere-ünk = nyerénk, nyere-etek = nyerétek stb. A multban nyer-tem, nyer-tél, nyert stb. Itt az első személy raga em, s a hangrendnek alá van vetve.

121. §. A cselekvő, szenvedő s középige. A kalaúz gyakran utat tör. A kalaúz által gyakran út töretik. A bor megtörődik.

Az elsőben az alany (kalaúz) cselekvése áthat az útra.

A másodikban az alany (az út) a cselekvést nem teszi, hanem a más által tett cselekvést elfogadja, szenvedi.

A harmadikban az alany (a bor) cselekszik ugyan valamit, de cselekvése magában marad, nem megy át más tárgyra.

A tör cselekvő, a töretik szenvedő, a törődik középige.

Melyek ezek közöl cselekvő, szenvedő, középigék: kér, tanít, szed, szedetik, mozog, mozdít, mozdíttatik, sárgul, olvas, veretik, késik, szomorkodik stb.

122. §. A szenvedő ge és sok középige ikkel végződik, p. adatik, veretik, szökik, verekedik, fényeskedik, kérdeztetik, vitézkedik.

Az igék tehát vagy iktelenek, v. ikesek.

123. §. Az ige határozatlan és határozott alakja. Tornyot látok = valamely (nem ismerem bizonyosan, egyedileg mely) tornyot látok.

Látom a tornyot = a kérdésben forgó, egyedileg meghatározott tornyot látom. Itt az egyedi meghatározást a névelő *a* jelenti (L. 95-ik §.) s a lát ige is más, t. i. om határozott alakbeli személyragot kap. Tehát ha a mondatban határozott és tárgymutató ragos név van, az ige határozott alakba tétetik.

Példa az ik-telen ige ragozására.

A. Határozatlan alakban.

124. §. I. Jelentő mód.

Jelen idő.

vá-rok (vár-lak *)	ver-ek (ver-lek)	tűr-ök (tűr-lek)
vár-sz	ver-sz	tűr-sz
vár	ver	tűr
vár-unk	ver-ünk	tűr-ünk
vár-tok	ver-tek	tűr-tök
vár-nak	ver-nek	tűr-nek.

*) Várlak stb. téged, titeket, magadat, magatokat, benneteket.

Könnyebb kiejtés kedveért: ront-asz, küld-esz, ront-otok, küld-enek; — halmoz-asz, öntöz-esz; — sodor-sz v. sodr-asz; — ró, ro-v-ok, ro-v-unk.

Félmult idő.

vár-ék (vár-álak)	ver-ék (ver-élek)	tür-ék (tür-élek)
vár-ál	ver-él	tür-él
vár-a	ver-e	tűr-e
vár-ánk	ver-énk	tűr-énk
vár-átok	ver-étek	tűr-étek
vár-ának	ver-ének	tűr-ének.

Vagy:

várok vala	verek vala	tűrök vala stb.

Mult idő.

vár-tam (vár-talak)	ver-tem (vertelek)	tűr-tem (tűr-telek)
vár-tál	ver-tél	tűr-tél
vár-t	ver-t	tűr-t
vár-tunk	ver-tünk	tűr-tünk
vár-tatok	vert-etek	tűr-tetek
vár-tak	ver-tek	tűr-tek.

Könyebb kiejtés kedveért: bont-ottam, kérd-ettem, önt-öttem stb. — Lát-tam, lát-tál, lát-ott stb. — Lő-tt, lő-ttem, lő-ttél; hí-tt, hí-ttam stb.; ve-tt, ve-ttem stb.

Régmult idő.

Vártam vala v. volt, vártalak vala v. volt stb. vertem vala stb. tűrtem vala v. volt stb.

Jövő idő.

Várni fogok (foglak), verni fogok (foglak), tűrni fogok (foglak)

várni	verni	tűrni	fogsz fog fogunk fogtok fognak.

125. §. II. Parancsoló mód.

vár-j	ver-j	tűr-j
vár-jon	ver-jen	tűr-jön
vár-junk	ver-jünk	tűr-jünk
vár-jatok	ver-jetek	tűr-jetek
vár-janak	ver-jenek	tűr-jenek

Ha *j* közvetlen *s, sz, z*-re következik, a *j* áthasonu azokra p. keres-j, vadász-j, zúz-j, lesz keress, vadászsz, zúzz, Metsz-ből a metsz-j helyett lesz mess.

Ha az igető *t*-vel végződik, s ez előtt rövid magánhangzó van, ezen *t-j*-ből . . *ss* lesz p. köt, köt-j, köss, vet, vet-j, vess stb. — De ha a *t* előtt hoszszú magánhangzó vagy mássalhangzó van, — a j *s*-sé változik, p. tanít, tanít-j, taníts, önt-j, önts stb. — Azonban lát, láss; lót, lóss; bocsát, bocsáss.

126. §. III. Foglaló mód.

Jelen idő.

várjak (varjalak), verjek (verjelek), tűrjek (tűrjelek), várjunk *stb. mint a parancsoló mód.*

Félmult idő.

várjak (várjalak) vala, várj vala, várjon vala stb.

Mult idő.

kértem (kértelek) legyen, kértél legyen, kért legyen stb.

127. §. IV. Ohajtó mód.

Jelen idő.

vár-nék (várnálak),	kér-nék (kér-nélek),	tűr-nék (tűr-nélek)
vár-nál	kér-nél	tűr-nél
vár-na	kér-ne	tűr-ne

vár-nánk	kér-nénk	tűr-nénk
vár-nátok	kér-nétek	tűr-nétek
vár-nának	kér-nének	tűr-nének.

Könyebb kiejtés kedveért: fest-e-nék, tapaszt-a-nék, önt-e-nék stb.

Mult idő.

vártam (vártalak) volna, kértem (kértelek) volna, tűrtem (tűrtelek) volna stb.

Jövő idő.

vár-andok (vár-andlak),	ver-endek (ver-endlek),	tűr-endek (tűr-endlek)
vár-and(a)sz	ver-end(e)sz	tűr-end(e)sz
vár-andunk	ver-endünk	tűr-endünk
vár-and(o)tok	ver-end(e)tek	tűr-end(e)tek
vár-and(a)nak	ver-end(e)nek	tűr-end(e)nek.

B. Határzott alakban.

128. §. Jelentő mód.

Jelen idő.

vár-om	ver-em	tűr-öm
vár-od	ver-ed	tűr-öd
zár-ja *)	ver-i	tűr-i
vár-juk	ver-jük	tűr-jük
vár-játok	ver-itek	tűr-itek
vár-ják	ver-ik	tűr-ik.

*) Ás-ja ássa, zúz-ja zúzza, vadász-ja vadászsza, fedez-jük fedezzük, vés-jük véssük stb. a *j* áthasonul.

Félmult idő.

vár-ám	ver-ém	tűr-ém
vár-ád	ver-éd	tűr-éd
vár-á	ver-é	tűr-é
vár-ók	ver-ők	tűr-ők
vár-átok	ver-étek	tűr-étek
vár-ák	ver-ék	tűr-ék.

Vagy:

várom	várod	várja stb. vala.

Mult idő.

vár-tam	ver-tem	tűr-tem
vár-tad	ver-ted	tűr-ted
vár-ta	ver-te	tűr-te
vár-tuk	ver-tük	tűr-tük
vár-tátok	ver-tétek	tűr-tétek
vár-ták	ver-ték	tűrték

Régmult idő.

vártam volt v. vala, vártad volt v. vala stb.

Jövő idő.

várni, verni, tűrni } fogom, fogod, fogja, fogjuk, fogjátok, fogják.

129. §. II. Parancsoló mód.

vár-jad *)	ver-jed	tűr-jed
vár-ja	ver-je	tűr-je
vár-juk	ver-jük	tűr-jük
vár-játok	ver-jétek	tűr-jétek
vár-ják	ver-jék	tűr-jék.

*) Igy is: várd, verd, tűrd, ássad ásd, vadászszad vadászd, zúzd, vesd, tanítsd, öntsd stb.

130. §. III. Foglaló mód.

Jelen idő.

vár-jam	ver-jem	tür-jem
vár-jad v. várd,	ver-jed v. verd	tür-jed v. türd stb.

mint a parancsoló módban.

Félmult idő.

vár-jam	ver-jem	tür-jem	vala.
várd	verd	türd	
stb.			

Mult idő.

vár-tam	ver-tem	tür-tem	legyen.
vár-tad	ver-ted	tür-ted	
stb.			

Régmult idő.

vár-tam	ver-tem	tür-tem	volna.
vár-tad	ver-ted	tür-ted	
stb.			

Jövő idő.

vár-andom	ver-endem	tür-endem
vár-andod	ver-ended	tür-ended
vár-andja	ver-endi	tür-endi
vár-andjuk	ver-endjük	tür-endjük
vár-andjátok	ver-enditek	tür-enditek
vár-andják	ver-endik	tür-endik.

Az ik-es ige ragozása.

131. §. Jelentő mód.

Jelen idő.

mosd-om	esd-em	szök-öm
mosd-ol	esd-el	szök-öl
mosd-ik	esd-ik	szök-ik
mosd-unk	esd-ünk	szök-ünk
mosd-otok	esd-etek	szök-tők
mosd-anak	esd-enek	szök-nek.

Félmult idő.

mosd-ám	esd-ém	szök-ém
mosd-ál	esd-él	szök-él
mosd-ék	esd-ék	szök-ék
mosd-ánk	esd-énk	szök-énk
mosd-átok	esd-étek	szök-étek
mosd-ának	esd-ének	szök-ének.

Mult idő.

mosd-ottam	esd-ettem	szök-tem
mosd-ottál	esd-ettél	szök-tél
mosd-ott	esd-ett	szök-ött
mosd-ottunk	esd-ettünk	szök-tünk
mosd-ottatok	esd-ettetek	szök-tetek
mosd-ottak	esd-ettek	szök-tek.

Régmult idő.

mosd-ottam	esd-ettem	szök-tem	volt v.
mosd-ottál	esd-ettél	szök-tél	vala.

Jövő idő.

mosdani esdeni szökni	fogok fogsz fog fogunk stb.

133. §. II. Parancsoló mód.

mosd-jál	esd-jél	szök-jél
mosd-jék	esd-jék	szök-jék
mosd-junk	esd-jünk	szök-jünk
mosd-jatok	esd-jetek	szök-jetek
mosd-janak	esd-jenek	szök-jenek.

A tetszikből lesz tessék stb.; látszikból lássék stb. játszikból játszszál, játszszék, játszszunk játszszatok, játszszanak.

A szenvedő igékben a 126. §. szerint a *t-j*ből *ss* lesz, p. váratjál - várassál, várassék, várassunk, várassatok, várassanak; kéressél kéressék, kéressünk, kéressetek kéressenek.

134. §. Foglaló mód.

Jelen idő.

mosd-jam	esd-jem	szök-jem
mosd-jál	esd-jél	szök-jél

stb. mint a parancsoló módban.

Félmult idő.

mosdjam	esdjem	szökjem	vala
mosdjál	esdjél	szökjél	

stb.

Mult idő.

mosdottam esdettem szöktem stb.	legyen

135. §. IV. Ohajtó mód.

Jelen idő.

mosd-(a)nám	esd-(e)ném	szök-ném
mosd-(a)nál	esd-(e)nél	szök-nél
mosd-(a)nék	esd(e)nék	szök-nék
mosd-(a)nánk	esd(e)nénk	szök-nénk
mosd-(a)nátok	esd-(e(nétek	szök-nétek
mosd-(a)nának	esd-(e)nének	szök-nének.

Mult idő.

mosdottam stb.	esdettem	szöktem } volna

Jövő idő

mosd-andom	esd-endem	szök-endem
mosd-andol	esd-endel	szök-endel
mosd-andik	esd-endik	szök-endik
mosd-andunk	esd-endünk	szök-endünk
mosd-andotok	esd-endetek	szök-endetek
mosd-andnak	esd-endnek	szök-endnek.

136. §. Az igék határtalan módja.

Jelen idő.

vár-ni, ver-ni, tűr-ni, mosd-(a)ni, esd-(e)ni, szökni, váratni, veretni, tűretni, p. nincs kedvem várni, verni, tűrni stb. Tanulni szép dolog. Akarom tudni.

Jövő idő.

várandni verendni tűrendni stb.

Az egybirtokú személyragokat is fölveszik, p. várnom, várnod, várnia, várnunk, várnotok, várniok kell stb.; vernem stb: szöknöm stb.

137. §. Az igék részesülői. Jelen időben: váró, verő, türő, mosdó stb. p. tanuló ifjú. Nemcsak mellékde főnévül is használtatik és ragoztatik, p. biró, eső, arató; — adakozóbb; — menőben vagyok, kérdőre vesznek. — Félmult időben: várva, verve, türve stb. p. írva van a könyvben. Isten előtt mindenek tudvák. — Igehatározó értelme lesz igy: játszva tanul, várva várom; — ván vén képzővel is használtatik, p. Atyámat várván elaludtam, — e helyett: midőn atyámat várám, elaludtam. — Mult időben: várt, vert, türt, mosdott stb., p. vert had, varrott ruha. Az an on en ő n képzőt is fölveszi, p. folyton foly, nőttön nő stb. — valamint a fokragokat is, p. fáradtabb, tömöttebb stb. — Jövő idő: várandó, verendő, türendő, p. eljöttem téged megkérendő (hogy téged megkérjelek.) A veszedelem kerülendő (a veszedelmet kerülni kell).

A mondatjelek.

A pont és vessző

138. §. Holnap meglátogatunk. Szent István első magyar király volt.

Itt egyszerű mondatokban jelentünk valamit.

Éhség idején József megnyitá a gabonatárakat, és egész Egyiptomot ellátá kenyérrel. Midőn Kánaánban a kenyér nagyon drága volt, Jákob Egyiptomba küldé fiait.

A jelentő mondat végére pontot teszünk. Ha a mondat több részből (tagból) áll, ezeket rendszerint vesszővel választjuk el egymástól. Az egybevont mondatokban, különösen ha részeik vagy és-sel vannak összekötve, vagy igen rövidek, a vessző el-

marad. (L. a 114. §-ban előforduló mondatokat).

A pontos vessző.

139. §. Olvassátok a 127-ik darabot, melynek czíme: Ki Istenben bízik, meg nem csalatkozik.

Itt az első szakaszban három különböző mondatjel fordul elő. Az első mondat után pont van. A második mondatnak három része van, a két első vesszővel van egymástól elválasztva; az utolsó után pedig pont van. A harmadik mondat négy részből áll. Ezek közől az első önálló, s magában is teljes értelme van. De pontot nem szabad utána tenni, mert e következő három gondolat vele szoros összefüggésben van. Miért is oda oly jelet kell tenni, mely a vessző és pont közt középhelyet foglal el, t. i. pontos vesszőt (;).

A 2-dik szakaszban is van ily pontos vessző — hol? A „nem türheté“ után vessző van, mert a mondat következő része szorosan összefügg vele. A következő mondat a pontig két részből áll. Ezek önállók ugyan, de nem annyira, hogy ponttal lehetne őket szétválasztani

Oda, hol a gondolat végződik, pontot teszünk. A vessző rövid szünetet jelent, a pontos vessző hosszabbat.

Olvasás közben a pontos vesszőnél tovább kell megállapodnunk, mint a vesszőnél.

A kérdő- és felkiáltójel.

140. §. Eljösz holnap hozzánk? Miért nem jöttetek el?

Kérdő mondat után kérdőjelt teszünk. Oh be szép ez a kép! Mi még sokat nem tudunk! (Fölkiáltás.) — Takarodjál innét! (Parancsoló mondat.) Bár mindnyájan jók volnánk! (Ohajtó mondat.) Mindenki iránt nyájasak legyetek! (Intő mondat.) De mégis látogass meg holnap! (Kérő mondat.)

Tehát mikor kell fölkiáltó jelet tennünk! —

A kettős pont.

141. §. 1. Felelé: Én erdélyi születés vagyok.

2. Felelé, hogy ő erdélyi születés.

3. Jézus monda: Szeressétek egymást.

4. Jézus mondá, hogy szeressük egymást.

Az 1-ső és 3-dikban mások szavai úgy idéztetnek, mint ők mondták. (Azért van a kettős pont.) A 2-dik- és 4-dikben nem egészen úgy. (Azért van a vessző.) Mi különbség van a 23-dik olvasmány két első mondatában? . . .

Ha másnak szavait úgy idézzük, mint azokat ő mondá, akkor kettős pontot teszünk eléjök, s a következő (idézett) mondatot nagy betűvel kezdjük. . . .

Midőn valamit magyarázólag számlálunk el s a részek előtt magyarázó ugymint-et vagy ezek-, a következők-et irunk, ez után kettős pontot kell tenni, p. A földnek öt része van, ugymint: Europa, Ázsia stb. A földnek öt része van, u. m.: Europa stb. Hasonlóan itt is: fejünk részei ezek: koponya, homlok, szem, fül, orr, száj stb. — De már: Fejünk részei a koponya, homlok stb. kettőspont nélkül.

142. §. Írjátak le a 25-ik olvasmányt, s tegyétek föl a szükséges jeleket. Azután tanuljátok be, hogy halkkal és a jegyekkel egyezőleg birjátok elmondani.

143. §. Azután emlékezetből irjátok be ugyanazon olvasmányt irófüzetetekbe. De jól jegyezzétek be, hol és mily mondat jelek vannak a könyvben!

Gyakorlás kedveért.

144. §. A légy a kocsira szállt. A lovak és a sebesen gördülő kerekek port csináltak. Ekkor a légy örvendve kiálta: Lám, mily nagy port birok én csinálni.

A légy azt képzeli, bogy ő csinálja a port, s azt gondolja, hogy nagy dolgot visz véghez.

Melyik ezek közt az egyszerű? — egybevont? — összetett mondat? Miért van a kettős pont?

A szállt ige mily ragú nevet kiván (mire). Miért van csináltak? — Mily időben vannak az igék? . .

Egykor egy fiatal varjú a fa ágán ült s azon sopánkedék, hogy éhen kell elvesznie. Mire az öreg igy szóla: Repülj mert ha repülsz, majd találsz valamit.

Ha kezedet mindig kebeledben tartod, meg nem gazdagodol. (Tartsd össze a. 2. és 3. olvasmányt.

Itt az ül ige (hová?) minő ragot kiván? Csak a hogy kötszó előtt van vessző az s előtt pedig nincs (114. §.) „Repülj" parancsoló mondat. — Miért repüljön? . . .

145. §. A kéz egykor a gereben (héhő) körül motozott s tőle némi csekély karczot kapott. Erre hirtelen haragra lobban, neki megy éz keményen öklözi a gerebent. De csak magán ejtett sebeket.

A hirtelen harag ártalmas. A boszúálló magán áll boszút.

Az s előtt fölösleges volna a vessző. A lobban után miért van vessző, az és után miért nincs? Mi ez keményen (hogyan)?

— Miért van a lobban, megy, öklözi jelen időben (120 §.)? A gereben körül minő körülményt jelent ez (91. §.)? — Magán ejtett sebet, az ejtett saját értelemben van-e? (Második fokozat, 38. s köv. §§.) — (Hasonlóképen tárgyaltassanak az olvasmányok.)

Rövid föltevények.

146. §. Írjatok egyet-mást az iskolaházról! Hol fekszik, mi környezi, mily nagy? stb.

147. §. Olvassátok a 61-dik darabot. (A tyúk), valamit emlékezetből írjatok le belőle.

148. §. Írjatok más ismeretes állatról valamint feleletül e kérdésekre: minő külsője van? hol lakik? mivel él? hasznos-e és mire? Árthat- és mikép, mivel?

149. §. Írjatok valamit az ablakról. Hol van, mely részekből áll, miből van csinálva, miféle kézművesek dolgoztak vele, mireval stb.

150. §. Irásban feleljetek e kérdésekre: mi végből gyújtunk gyertyát? miért tüzesíti meg a kovács a vasat? Miért öntözi meg a kertész a virágokat?

Hogyan származik a harmat? köd? Mit tudtok az esőről, hóról mondani?

(— Természetesen előbb a 100-ik olvasmányt kelle tárgyalni.)

151. §. Írjátok le mily irányban fekszenek egymáshoz a föld részei. (Előbb tárgyaltassanak az illető olvasmányok.)

152. §. Ki tudná leírni, hogyan kell fát nevelni átültetni? (Előbb tárgyaltassék szóval.)

153. §. Elbeszélem tanulótársamnak, mi történt ma velem: Korán reggel az iskolába jövet az uton elvesztettem „Bibliai történetemet.“ Bőrbe volt kötve és széle zöldre festve Táblájára N. N. betű volt nyomva. Belül rá volt a nevem írva.

Írj tanulótársadnak levelet. melyben kérdezd meg tőle, vajjon nem talált-e esernyőt. Az esernyőt le kell írni.

154. §. Írd meg levélben keresztatyádnak, hogy melyik iskolába jársz és mióta? melyik osztályba? hányadik padban ülsz? és kik mellett?

155. §. Írd le azon bibliai történetet, mely neked leginkább tetszik!

156. §. Írja le kiki, mit látott valaha kertben, erdőben, mezőn, szőllőhegyen?

157. §. Bizonyosan ismertek s pedig jól valamely kertet. — Írjátok le hol fekszik, mivel van körülvéve, mily növények, virágok, gyümölcsfák vannak benne.

158. §. Írjatok valamit a vízről! (Erre nézve oly kérdések tétessenek, milyekre a tanulók saját tapasztalásaikból képesek megfelelni.)

159. §. Szó- és irásbeli elbeszélések tartassanak az Első szakaszból.

160. §. A következő levelek pontosan és csinosan irassanak le.

Édes Anyám!

Epedve vártam örvendetes névnapját. Ez szeren csésen megérkezett. Tartsa meg a jó Isten Édes Anyámat továbbra is egészségben és áldja lelki s testi jókkal Én mindenkor engedelmes fia leszek, mert tudom, hogy abban nagy öröme telik. Kérem, tartson meg ezután is anyai szeretetében.

Vagyok a legbensőbb szeretettel és tisztelettel

Gamászán 18..-ki augustus 8-kán.

engedelmes fia
József.

161. §. Édes Hugom!

Midőn tegnap beteg anyánktól elbucsúztál, az volt hozzám utolsó szavad, hogy irjam meg, mily fordulatot vesz legközelebb édes anyánk állapota. Örömmel tudósítlak, hogy ma kedves betegünk jobban érzi magát. Mára viradóra több óra folytán alutt, s ma már ételt is kivánt. Láza nem oly erős, mint ezelőtt volt, s ma az orvos ugy nyilatkozott, hogy ha baja tovább is igy enyhülend, néhány nap mulva rövid időre föl is szabad lesz kelnie. Te ezen hirvételre bizonyosan velünk együtt örvendeni fogsz. Adja Isten, hogy jó Anyánk minél előbb visszakapja egészségét.

Köszöntetnek mindnyájan. Nem sokára ismét foglak tudósitni

Pesten, 18..-iki május 8-kán.

szerető nénéd
Örzsébet.

162. §. Édes Imrém!

Ma reggel kinézvén az ablakon, mily nagyon megörültem! Az udvart és kertet magas hó borítá. Fölöltözvén, azonnal a padlásra siettem, lehozni a szánt. De oda lett örömem, mert szánomat összetörve tálálám egy szögletben, Édes Atyám ujat akkar nekem csináltatni, de én szeretném, hogy ez olyan legyen mint a tied. Légy tehát szives, a tiedet nekem e levélátvivője által egy pár órára elküdeni. Köszönettel fogja visszaszolgáltatni

Váczon, 18..-iki január 10-kén.

igaz barátod
Liptai Lajos.

163. §. Edes Palim!

Tanítónk ma egy igen szomorú esetet beszélt el nekünk. Azt beszélte t. i. hogy Déjtáron egy ember gombát szedett s azt megfőzette. Miután belőle házanépestől jóllakott, egy idő mulva roszul lettek s rá nagy fájdalom közt meghaltak. Hogy bennünket hasonló szerencsétlenségtől megójon, hozott ily gombát és mindegyikünkkel jól megnézette. Azután le kelle azt írnunk. Nekem adott is belőle egy példányt Ha megakarod ismerni, látogasd meg minél előbb

Vadkerten, 18..-iki julius 25-kén.

barátodat
Antalt.

164. §. Szeretett kedves Néném!

Ma születésnapod van. Atyának, anyánk, Kati és én ezen nagyon örütünk; de örömünket még nevelné, ha közöttünk volnál. Mindnyájan kivánjuk, hogy Isten egészségben tartson meg, és áldása legyen rajtad. Légy boldog mindenkor. Szüleink egy pár új czipőt, kötőkosarkát és kötényt küldnek neked. Kati pedig és én megtakarított pénzünkből nyakkendőt vettünk számodra. Nem került ugyan sokba, de mégis reméljük; hogy örülni fogsz neki. Szüleink és Kati köszöntetnek. Még egyszer minden jót kiván

Muzslán, 18 .-iki augustus 18-kán.

szerető öcséd
Ignácz.

165. §. Kedves Barátom!

Talán emlékezel még rá, hogy a mult őszszel nekem virágmagot igértél. Mivel már a veteményezés ideje közelget, igénybe veszem barátságos ajánlatodat s kérlek, teljesitsd igéretedet. E levél átadója holnap viszszatér, s általa a magot elküldhetnéd.

Isten veled)

Fóthon, 18. .-iki január 25-kén.

igaz barátod
István.

166. §. Édes Barátnőm!

Kölcsön adott könyveidet ezzennel nagy köszönettel visszaküldöm. Schmid Kristóf könyvei igen kellemes

olvasmányok; különösen pedig „A husvéti piros tojások“ tetszettek nekem Előre is örülök, hogy legközelebb neked viszont szivességgel szolgálhatok. Tudod, hogy születésem napjára, mely f. h. 21-kén volt, mindig szoktam szüleimtől ajándékot kapni. Az idén „Némafi Erkölcsi beszélycit“ kaptam s ez igen kellemes olvasmány. Mihelyt később alkalmat találok, azonnal küldöm. Nem tudom, birod-e Schmid „Biblia. törrénetei“-t? Ha nem, szolgálok velök. Köszöntetem testvérereidet és kérlek, írj nekem minél előbb. Vagyok mindenkorra.

Tordason, 18..-iki majus 24-kén.

hü barátnőd
N. Vilma.

167. §. Vevény.

Hogy rimaszombati szekeres, Budai Józseftől egy bepecsételt és M. I. betükkel jegyzett ládát mai nap átvettem ezzel elismerem

Vadkerten, 18..-iki augustus 14-kén.

N. N.

168. §. Nyugtatvány

Tiszennyolcz forint és húsz krajczárról a. é., melyeket én alulírt hat darab új nádszékért N. N. úrtól mai nap hiány nékül fölvettem.

Pesten, 18..-iki september 6-ikán.

169. §. Balla Károly úr számára készített szabómunkáim

ÁRJEGYZÉKE,

a. é pénzben.

18 . .		fr.	kr.
január 12.	Egy mellény varrásáért	1	12
febr 18.	Egy nadrág kijavításaért	—	36
april 3.	Egy nyári öltöny készítéseért . .	5	24
május 16.	Egy köpönyeg újra kibéleléseért .	6	—
	Összesen .	12	72

Hogy a fönebbi összeget, 12 frt. 72 krt., hiány nelkül megkapta, hálásan bizonyítja

Pesten, . . .

N. N.
szabómester.

Jegyzet. Az illető bélyegjegyekre már itt is figyelmeztesse a tanító nevendékeit.